

ივლისი 2020 |
პოლიტიკის ნარკვევი

**ეთნიკური
უმცირესობები
საქართველოს
ევროინტეგრაციის
კონტექსტში: არის
თუ არა სივრცე
სკეპტიციზმისთვის?**

ნინო სამხარაძე

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი
GEORGIAN INSTITUTE OF POLITICS

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

 **More Europe
in Georgia**

პოლიტიკის ნარკვევი ივლისი 2020 | გამოცემა #30

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი (GIP) არის არაკომერციული, არაპარტიული, კვლევითი და ანალიტიკური ორგანიზაცია. საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი ცდილობს საქართველოში დემოკრატიული ინსტიტუტების ორგანიზაციული საფუძვლების გაძლიერებას და ეფექტური მმართველობის პრინციპების განვითარებას პოლიტიკური კვლევისა და ადვოკატირების გზით.

დოკუმენტის ციტირების წესი:

ნინო სამხარაძე, "ეთნიკური უმცირესობები საქართველოს ევროინტეგრაციის კონტექსტში: არის თუ არა სივრცე სკეპტიციზმისთვის?", პოლიტიკის ნარკვევი #30, საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი, ივლისი 2020.

"პუბლიკაცია მომზადებულია ევროკომისიის მხარდაჭერით. მასში გამოთქმული მოსაზრებები ეკუთვნის ავტორს. ევროკომისია და საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი პასუხისმგებლები არ არიან მასალის შინაარსზე".

"The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein."

© Georgian Institute of Politics, 2020
13 Aleksandr Pushkin St, 0107 Tbilisi, Georgia
Tel: +995 599 99 02 12
Email: info@gip.ge
For more information, please visit
www.gip.ge

მოკლე შინაარსი

საქართველოში ეთნიკურ უმცირესობებს ევროინტეგრაციის პროცესისადმი ამბივალენტური დამოკიდებულება აქვთ: ერთი მხრივ, მათთვის მნიშვნელოვანი და იმედისმომცემია ის პრაქტიკული სარგებელი, რომელიც მათ სოციალურ და ეკონომიკურ მდგომარეობას გააუმჯობესებს. მეორე მხრივ კი, საზოგადოებრივი აზრის სხვადასხვა კვლევების მიხედვით, მათი დიდი ნაწილი სკეპტიკურად არის განწყობილი ევროინტეგრაციის პროცესის მიმართ, რაც ხელს უშლის მათ ჩართულობას, მათ შორის, ევროპეიზაციის შედეგად წარმოქმნილი სხვადასხვა შესაძლებლობებით - ვიზალიბერალიზაციით, საგანმანათლებლო და ეკონომიკური პროექტებით - სარგებლობის თვალსაზრისით. ამ კონტექსტში საინტერესოა, თუ რა სტრუქტურული და ღირებულებითი გამოწვევები უშლის ხელს უმცირესობებს ევროინტეგრაციის პროცესის სრულფასოვნად აღქმაში და შესაძლებელია თუ არა ევროინტეგრაციის მიმართ არსებული სკეპტიციზმის მართვა? ამ საკითხების სიღრმისეული კვლევის მიზნით საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტის (GIP) კვლევის ფარგლებში ჩატარდა ინტერვიუები შესაბამისი სახელმწიფო უწყებების, სამოქალაქო საზოგადოების, მათ შორის, ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლებთან და საკითხის ექსპერტებთან. გარდა ამისა, წინამდებარე პოლიტიკის ნარკვევი ეყრდნობა GIP-ის მიერ ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ ორ რეგიონში - ქვემო ქართლსა და სამცხე-ჯავახეთში ჩატარებულ ფოკუს ჯგუფების შედეგებს. ამ ფორმატის დისკუსიები გაიმართა ექვს რაიონში - მარნეულში, გარდაბანში, დმანისში, ახალციხეში, ახალქალაქსა და ნინოწმინდაში. კვლევის შედეგად იკვეთება რამდენიმე ძირითადი მიგნება: ევროინტეგრაციის მიმართ დამოკიდებულება განსხვავებულია უმცირესობების ასაკობრივი, გენდერული და სოციალური სტატუსის მიხედვით. სკეპტიციზმი, ძირითადად, მიემართება არა უშუალოდ ევროპის იდეას, არამედ საქართველოს მხრიდან წარმატებული ინტეგრაციის პერსპექტივის რეალურობას, სტერეოტიპულ აღქმებს ევროკავშირისა და რუსეთის, როგორც „ისტორიული პარტნიორის“ მიმართ. ეს გამოწვევები ართულებს უმცირესობათა მნიშვნელოვანი ჯგუფების მიერ ევროპეიზაციის კონტექსტის სრულფასოვნად აღქმას და, შესაბამისად, ამ პროცესით სრულყოფილად სარგებლობას.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, ეთნიკური უმცირესობები, ევროინტეგრაცია, ევროსკეპტიციზმი.

1 საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტის (GIP) პოლიტიკის უმცროსი ანალიტიკოსი

შესავალი

ევროინტეგრაციის გზაზე საქართველოსთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია, არსებობდეს ამ პროცესის შესახებ საერთო საზოგადოებრივი თანხმობა, რათა ევროპასთან დაახლოებამ მაქსიმალური სარგებელი მოუტანოს ქვეყანას და საქართველო-ევროკავშირს შორის ურთიერთობები ორივე მხარისთვის ეფექტიანი იყოს. ამ კონტექსტში საჭიროა, რომ საზოგადოების ყველა ფენას თანაბრად მიუწვდებოდეს ხელი ევროპასთან დაახლოების შედეგად წარმოქმნილ სხვადასხვა სარგებელზე, რასთან დაკავშირებითაც საქართველოში არაერთი გამოწვევა არსებობს. ამ თვალსაზრისით, ერთ-ერთი ყველაზე ყურადსაღები საკითხი არის საქართველოს ორ რეგიონში - ქვემო ქართლსა და სამცხე-ჯავახეთში - კომპაქტურად მცხოვრები აზერბაიჯანელი და სომეხი მოქალაქეების ევროინტეგრაციის პროცესის მიმართ დამოკიდებულებები, რომელთა კვლევის მიზნით საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტის (GIP) კვლევის ფარგლებში ჩატარდა ინტერვიუები შესაბამისი სახელმწიფო უწყებების, სამოქალაქო საზოგადოების, მათ შორის, ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლებთან და საკითხის ექსპერტებთან.² გარდა ამისა, წინამდებარე პოლიტიკის ნარკვევი ეყრდნობა GIP-ის მიერ ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ ორ რეგიონში - ქვემო ქართლსა და სამცხე-ჯავახეთში ჩატარებულ ფოკუს ჯგუფებს. ამ ფორმატის დისკუსიები გაიმართა ექვს რაიონში - მარნეულში, გარდაბანში, დმანისში, ახალციხეში, ახალქალაქსა და ნინოწმინდაში, და მოიცავდა ქალებით, მამაკაცებით და შერეული წესით დაკომპლექტებულ ჯგუფებს (თითოეულში საშუალოდ 8-10 მონაწილით). ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლები საუბრობენ სტრუქტურულ, ბიუროკრატიულ, ენობრივ თუ სხვა პრობლემებზე, რომლებიც იკვეთება ქვეყანაში ევროინტეგრაციის კონტექსტში.

მნიშვნელოვანია, რომ ეთნიკური უმცირესობების დანარჩენ საზოგადოებასთან ინტეგრაციის დაბალი დონე სხვადასხვაგვარად აისახება საქართველოს ევროკავშირთან ორმხრივ ინტერაქციაზე: ერთი მხრივ, უმცირესობებს ექმნებათ წინაღობები, სრულყოფილად ისარგებლონ ევროკავშირისგან საქართველოსთვის გაცემული სარგებლით, მეორე მხრივ, ეს საკითხი, შესაძლოა, საზიანო ფაქტორი აღმოჩნდეს ქვეყნის ევროპეიზაციის პროცესში. წინამდებარე პოლიტიკის ნარკვევი ცდილობს, გააანალიზოს, თუ რა სტრუქტურული და ღირებულებითი გამოწვევები უშლის ხელს უმცირესობებს ევროინტეგრაციის პროცესის სრულფასოვნად აღქმაში და შესაძლებელია თუ არა ევროინტეგრაციის მიმართ სკეპტიციზმის მართვა?

² სრული ჩამონათვალი იხილეთ დანართში

ევროკავშირი ეთნიკური უმცირესობების აღქმით

კვლევის ფარგლებში ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ ორივე რეგიონში ჩატარებული ფოკუს ჯგუფის ფორმატის დისკუსიების მიხედვით, მოსახლეობის გარკვეული ნაწილისათვის ევროკავშირთან, ძირითადად, დადებითი ან ნეიტრალური მოვლენები ასოცირდება: სოლიდარობა, თანასწორობა, დემოკრატია, უზრუნველყოფილი უფლებები, კარიერული განვითარების პერსპექტივის რეალურობა, ხარისხი (განათლების, ჯანდაცვის, ეკონომიკის, სოციალურ სფეროებში). ჩატარებული კვლევით გამოიკვეთა, რომ ევროკავშირში ეთნიკური უმცირესობების წინაშე ნაკლებად დგას იმ ხარისხის სიმძნელები ყოველდღიურ ცხოვრებაში, როგორც ისინი საქართველოში აწყდებიან.

ფოკუს ჯგუფის მეთოდით ჩატარებული კვლევის შედეგების მიხედვით შეგვიძლია ვიმსჯელოთ, რომ ადგილობრივი მოსახლეობის ნაწილი დადებითად არის განწყობილი ევროპის მხრიდან საქართველოსთან ურთიერთობების გააქტიურებისადმი. უფრო მეტიც, ისინი აცნობიერებენ, თუ რა სარგებლის მოტანა შეუძლია ევროკავშირს ქვეყნისთვის და მისი მოქალაქეებისთვის ეკონომიკურად, დემოკრატიულობის ხარისხის ზრდის, საკუთრივ, ეთნიკური უმცირესობების მიმართ პოლიტიკის გაუმჯობესების მხრივ და ა.შ. ევროპის ფონდის 2019 წლის კვლევის მიხედვით, ეთნიკურ უმცირესობათა 78% დადებით მოლოდინს გამოხატავს ევროინტეგრაციის შედეგად ჯანდაცვის და უმაღლესი განათლების გაუმჯობესების მიმართ. ამავდროულად, მათი 53% აფასებს ევროკავშირის მიერ გაწეულ დახმარებას, როგორც „მნიშვნელოვანს“ ან „ძალიან მნიშვნელოვანს“ (ევროპის ფონდი, 2019). შესაბამისად, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ რეგიონებში ევროკავშირის მიმართ დადებითი დამოკიდებულებების შესამჩნევი მოტივატორები და ხარისხი არსებობს.

თუმცა, ამგვარი განწყობის პარალელურად საჭიროა შევხედოთ სურათის შედარებით პესიმისტურ მხარეს - სკეპტიკურ დამოკიდებულებას ევროინტეგრაციის მიმართ, რომელიც დადებითი შეხედულებების პარალელურად არსებობს. აღსანიშნავია, რომ 2019 წლისთვის ასოცირების შეთანხმების შესახებ ეთნიკური უმცირესობების მხოლოდ 14%-ს სმენია (ევროპის ფონდი, 2019)³. ამასთანავე, სხვადასხვა, ოფიციალური მონაცემების მიხედვით, ეთნიკური უმცირესობების მნიშვნელოვანი ნაწილი საქართველოს ევროკავშირის წევრობის მხარდამჭერად არ მოიაზრება (იხ. გრაფიკი 1).

³ ასოცირების შეთანხმებას საქართველოსა და ევროკავშირის შორის ხელი 2016 წელს მოეწერა

ხვალ რომ რეფერენდუმი გაიმართოს საქართველოს ევროკავშირში გაწევრიანების შესახებ, ხმას მხარდასაჭერად მისცემდით თუ საწინააღმდეგოდ? (%)

გრაფიკი 1: ევროპის ფონდი. <http://www.epfound.ge/wp-content/uploads/2019/09/2019-EU-Attitudes-Survey-IV.pdf>

ფაქტია, რომ ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ რეგიონებში ერთდროულად თანაარსებობს ევროინტეგრაციის მიმართ დადებითი და უარყოფითი დამოკიდებულება. ეს შეიძლება აიხსნას სხვადასხვა საზოგადოებრივი ჯგუფების ყოველდღიური სოციალურ-კულტურული თუ ღირებულებითი გამოცდილებების თავისებურებით, რაც, ზოგ შემთხვევაში, უკავშირდება ადგილობრივ მოსახლეობის ეკონომიკური სარგებლის აღქმასაც.

ევროინტეგრაციის მიმართ განწყობის სტრატეგიკაცია საზოგადოებრივი ჯგუფების მიხედვით

ევროინტეგრაციის პროცესის მიმართ არაერთგვაროვანი დამოკიდებულება დაკავშირებულია სხვადასხვა სოციალურ ჯგუფთან: სხვადასხვაობა თავს იჩენს ახალგაზრდებსა და ასაკოვან მოსახლეობას, ქალებსა და კაცებს, ქალაქისა და სოფლის მცხოვრებლებს შორის.

პირადი კომუნიკაციისას ორ რეგიონში მომუშავე ორგანიზაციების ადგილობრივი წარმომადგენლები ამბობენ, რომ შედარებით ასაკოვანი ჯგუფები, რომლებსაც ახსოვთ, როგორ ცხოვრობდნენ ახლო წარსულში საბჭოთა კავშირში და ყოველგვარი დაბრკოლების გარეშე ურთიერთობდნენ რუსულ ენაზე, ეჭვის თვალით უყურებენ

ევროკავშირს.ⁱⁱⁱ ამას ისიც ემატება, რომ ახალგაზრდებთან შედარებით, ისინი ნაკლებად ახერხებენ სხვადასხვა ინტეგრაციული საგანმანათლებლო თუ ეკონომიკური პროგრამებით სარგებლობას, რომლებსაც საქართველოს ევროკავშირი სთავაზობს. მოსახლეობის ამ სეგმენტში მწირია ქართული ენის ცოდნა, რის გამოც სხვადასხვა კადრები ვერ ახერხებენ კვალიფიკაციის ამაღლებას და, შესაბამისად, მათთვის არც სამოქალაქო ინტეგრაციის და შეხედულებების მიმოცვლის პრაქტიკაა აქტუალური. ამასთან, ახალციხეში გამართული დისკუსიისას გამოიკვეთა ისიც, რომ ასაკობრივ ჯგუფებს შორის ინტერაქციისას აზრთა სხვადასხვაობა განსაკუთრებით იჩენს თავს, მაგალითად, სკოლაში, - ასაკოვან, გადაუმზადებელ მასწავლებელსა და მოსწავლეთა ახალ თაობას შორის.

ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელი მამაკაცების აღქმა, შესაძლოა, განსხვავდებოდეს ქალთა დამოკიდებულებისაგან რამდენიმე მიზეზის გამო. ერთი მხრივ, ჯავახეთის რეგიონში ჩატარებული ფოკუს ჯგუფების მონაწილეები ყურადღებას ამახვილებენ პრაქტიკულ-ეკონომიკურ ფაქტორზე, რომლის მიხედვითაც, მაგალითად, სამცხე-ჯავახეთიდან რუსეთში სამუშაოდ, ძირითადად, კაცები მიდიან. ამასთან, მათ აქვთ უფრო გაძლიერებული მასკულინური ნოსტალგია რუსული ბაზის მიმართ, რომელიც ბევრი ოჯახის ერთადერთი შემოსავლის წყარო იყო 2007 წლამდე, სანამ რუსეთი რეგიონიდან ბაზებს არ გაიყვანდა (ლიკლიკაძე, 2007). მეორე მხრივ, ქვემო ქართლის დისკუსიების ანალიზის მიხედვით შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მოქმედებს კულტურული ფაქტორიც: ქვემო ქართლის რეგიონში ტრადიციული სოციალური კომუნიკაციის წერტილი არის ჩაიხანა, სადაც აზერბაიჯანელი ქალები არ დადიან, შესაბამისად, ისინი აკლდებიან დისკუსიების და ინფორმაციის გაცვლის იმ უმნიშვნელოვანეს ნაწილს, რომელმაც გავლენა უნდა იქონიოს მათ ცნობიერებასა და ცოდნის დონეზე.ⁱⁱⁱ როგორც მარნეულში ქალებს შორის გამართული ფოკუს ჯგუფის ერთ-ერთი მონაწილე ამბობს, „ჩვენთან ქალები ფიქრობენ, რომ ოჯახში პრობლემები შეექმნებათ, თუკი აქტიურები იქნებიან“.

ნატოსა და ევროკავშირის შესახებ საინფორმაციო ცენტრის წარმომადგენლის დაკვირვებით, ყოველდღიური საჭიროებების სპეციფიკით გამოწვეული ევროსკეპტიციზმი შედარებით გავრცელებულია სოფლებსა და დაბის ტიპის ქალაქებში, ვიდრე რეგიონულ ცენტრებში.^{iv} ფოკუს ჯგუფის მეთოდით ჩატარებული კვლევებით ვლინდება, რომ ამის მიზეზი არის, ერთი მხრივ, სოფლებში განათლების და ინფორმირებულობის შესამჩნევად დაბალი დონე, სამოქალაქო სექტორის ინერტულობა და სოფლებთან დაკავშირებული პროექტების ნაკლებობა; მეორე მხრივ, სოფლად მცხოვრებ მოსახლეობას ბევრად უფრო მძლავრად აქვს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტით ვაჭრობასთან და საქონლის მიმოცვლასთან დაკავშირებული საჭიროებები, რომელთაც ევროპული პერსპექტივა შედარებით რთულად უკმაყოფილებს. ამასვე ადასტურებს ახალციხისა და დმანისის დისკუსიებზე გამოკვეთილი დაკვირვება, რომ „ქალაქში რაღაც ინფორმაცია [ევროინტეგრაციის] შესახებ მაინც არსებობს, სოფლებში საერთოდ არაფერი იციან ამის შესახებ“. ამგვარი განსხვავება შეინიშნება, პირობითად, დმანისის თემსა და მარნეულს, ან ახალციხესა და შემოგარენ სოფლებს შორის.

ამგვარად, ამ ინფორმაციის საფუძველზე შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებული რეგიონების სკეპტიკურ განწყობაზე კომპლექსურ გავლენას ახდენს ისეთი ფაქტორები, როგორებიცაა საბჭოთა ნოსტალგიით გამოწვეული პრორუსული დამოკიდებულებები, ენობრივი ბარიერის გამო ინფორმაციის ნაკლებობა, გავრცელებული დეზინფორმაცია, ეკონომიკური ფაქტორი და სოციალური კომუნიკაციის ინტენსიობის სხვადასხვა დონე. თუმცა, ამ რეგიონებში სკეპტიციზმი ხასიათდება სხვა თავისებურებებითაც, რომლებიც განსაზღვრავს ნეგატიურ დამოკიდებულებას.

ეთნიკური უმცირესობების თვითაღქმა საქართველოს სახელმწიფოს კონტექსტში და ევროპეიზაცია

საქართველოსთვის ევროპეიზაციის გზაზე საზოგადოების ერთსულოვნად დადებითი დამოკიდებულება მნიშვნელოვანია. ამისთვის აუცილებელია, თავად ამ საზოგადოების წევრებმა იგრძნონ საერთო ერთობის ნაწილად თავი. ეს საკითხი განსაკუთრებით მგრძნობიარე სწორედ ეთნიკურ უმცირესობებშია. აღქმაზე დაფუძნებული გამოწვევები განსაკუთრებულად ყურადსაღებია, რადგან ამ მიმართულებით ცვლილები რთული და გრძელვადიანი პროცესია, ამავდროულად, უარყოფითი შედეგები შედარებით სწრაფად და ადვილად დგება.^v

ეთნიკურ უმცირესობებში მაღალია საქართველოს და ქართული საზოგადოების მიმართ კულტურულ-პოლიტიკური იდენტობის განცდა (სარეკომენდაციო დოკუმენტი, 2019). მაგალითისთვის, აზერბაიჯანელები გამოხატავენ ერთგვარ პროტესტს იმაზე, რომ მათ საუნივერსიტეტო განათლებას საქართველოში აზერბაიჯანული კომპანია „სოკარი“ უფინანსებს და განათლების დაფინანსების სხვა მექანიზმები შეზღუდული აქვთ. მაგალითისთვის, მარნეულის დისკუსიის მონაწილეების განწყობა გამოიხატება კომენტარში: „ჩვენ არ ვართ დიასპორა, სოკარმა არ უნდა გადაიხადოს ჩვენი სწავლის საფასური“. ამავდროულად, სამცხე-ჯავახეთის ფოკუს ჯგუფის მონაწილე ეთნიკურად სომხები სომხეთს „მეზობელ ქვეყნად“ მოიხსენიებენ, რაც ხაზს უსვამს მისწრაფებას, საქართველო სრულფასოვნად იქცეს „მათ ქვეყნად“.

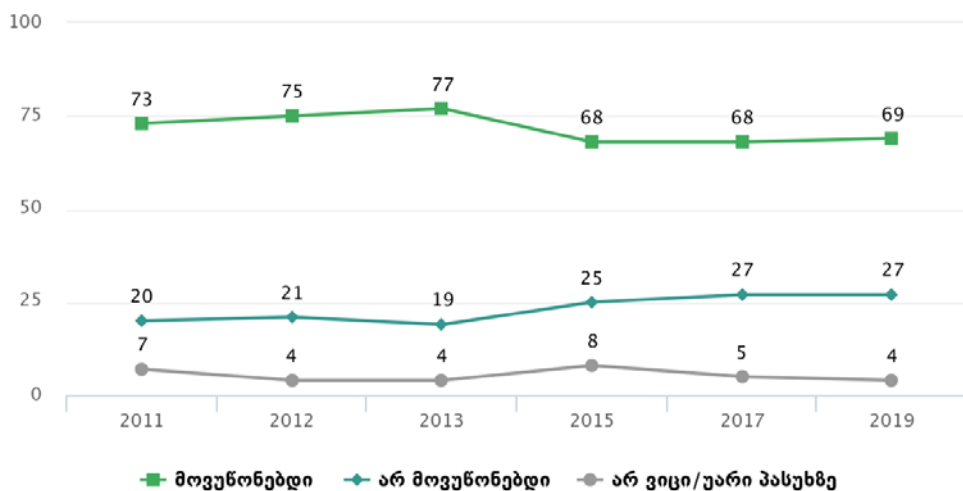
ეთნიკური უმცირესობებისთვის სამოქალაქო ინტეგრაციის პრობლემაა ის, რომ მათ არ აქვთ ურთიერთობა ქართულ საზოგადოებასთან და არ იცნობენ ქართულ კულტურას. სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგია (2015-2020) ორიენტირებულია როგორც ადგილობრივ კულტურულ დაცვაზე, ისე ინტეგრაციულ პროცესებზე (სტრატეგია, 2015). თუმცა რეალურად ეს ნაკლებად უწყობს ხელს ინტერკულტურულ კომუნიკაციას - თანაარსებობას და გაზიარებას: მარნეულის კულტურის ცენტრის პოლიტიკის შესახებ ანგარიშიდან ირკვევა, რომ ცენტრის წარმომადგენლებს კულტურული ინტეგრაცია ცალმხრივად, მხოლოდ ქართულის წინ წამოწევად ესმით და მათთვის ეს არ ნიშნავს ორმხრივ პროცესს, რაც ადგილობრივი კულტურების წარმოჩენასაც გულისხმობს (შალვაშვილი, 2019). თანაარსებობის

თვალსაზრისით სახელმწიფო პოლიტიკის ხარვეზზე მიუთითებს 2019 წელს დმანისობის აზერბაიჯანული დღესასწაულის ქართულად გაფორმების მცდელობა (შალვაშვილი, 2019). გაზიარების თვალსაზრისით კი თვალშისაცემია შიდა მიმოსვლის არარსებობა, განსაკუთრებით კი თბილისიდან საკმაოდ მოშორებით მცხოვრები ეთნიკურად სომხებისთვის, რომელთა უმრავლესობა სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის გარდა საქართველოს დანარჩენ ნაწილში საერთოდ არ არის ნამყოფი. შესაბამისად, ქართულ საზოგადოებასთან და რეალობასთან კონტაქტი პრაქტიკულად არ აქვს. სახალხო დამცველის აპარატის წარმომადგენლის დაკვირვებით, სწორედ ამიტომ ეს საზოგადოებები ჩაკეტილ თემებად ყალიბდებიან.^{vi}

ამასთან, საჭიროა ორმხრივი ინტეგრაციაც - ინფორმაციის მიმოცვლა როგორც ქართული კონტექსტის შესახებ ეთნიკურ უმცირესობებს შორის, ისე უმცირესობების შესახებ დანარჩენ საზოგადოებაში: როგორც მარნეულში გამართულ დისკუსიაში გამოჩნდა, ეთნიკურად აზერბაიჯანელები და სომხები ვერ ხედავენ საკუთარ თავს ქართულ სასკოლო თუ სხვა საგანმანათლებლო სახელმძღვანელოებში. ამასთან, კვლევისას ჩატარებული პირადი კომუნიკაციების შედეგად გამოიკვეთა პრობლემა, რომ მედიის მხრიდან ამ რეგიონების გაშუქება ხდება მხოლოდ ნეგატიურ ან პოლიტიკურ კონტექსტში, კრიზისული სიტუაციების შემთხვევაში. შედეგად, როგორც ფოკუს ჯგუფის მონაწილეები ამბობენ, თბილისში ყალიბდება წარმოდგენა, თითქოს ეს „ველური რეგიონებია“. ეს კი იმითაა გამოწვეული, რომ საზოგადოების ორ ნაწილს ერთმანეთთან ნაკლები ურთიერთობა აქვს და საზოგადოება აღიქვამს მათ, როგორც უცხო წარმონაქმნს. მართლაც, საქართველოს მოსახლეობის დაახლოებით 20-25% ტრადიციულად არ ხვდება მოწონებით საქმიან ურთიერთობებს ქვეყანაში მცხოვრებ ეთნიკურ სომეხთან და აზერბაიჯანელთან (იხ. გრაფიკი 2 და 3).

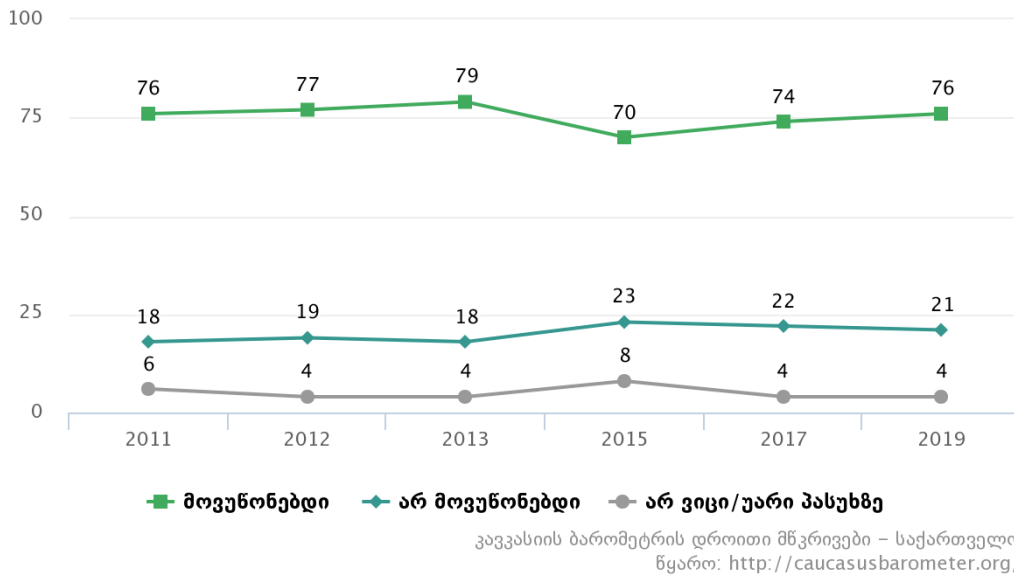
BUSINARG: საქართველოში მცხოვრებ სომეხთან საქმიანი ურთიერთობების მონონება/არმონონება (%)

კავკასიის ბარომეტრის დროითი მწკრივები – საქართველო
წყარო: <http://caucasusbarometer.org/>

გრაფიკი 2. საქართველოში მცხოვრებ სომეხთან საქმიანი ურთიერთობის მოწონება / არმოწონება.
<https://caucasusbarometer.org/ge/cb-ge/BUSINARG/>

BUSINAZG: საქართველოში მცხოვრებ აზერბაიჯანელთან საქმიანი ურთიერთობების მოწონება/არმოწონება (%)

გრაფიკი 3. საქართველოში მცხოვრებ აზერბაიჯანელთან საქმიანი ურთიერთობების მოწონება / არმოწონება. <https://caucasusbarometer.org/ge/cb-ge/BUSINAZG/>

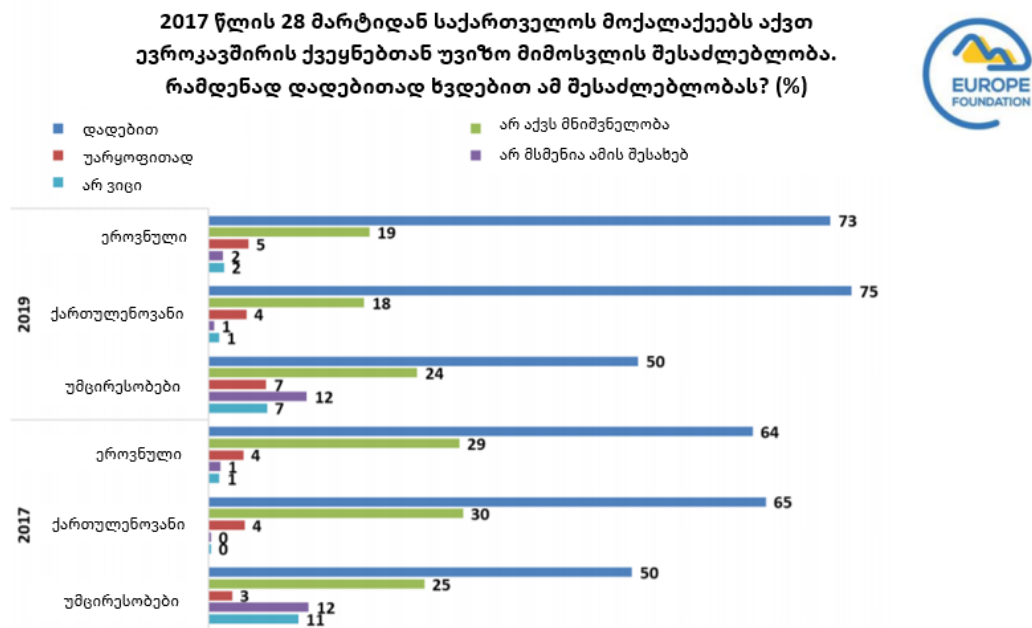
ცხადია, რომ ეთნიკური უმცირესობების ქართულ საზოგადოებასთან ინტეგრირება ერთგვარი ამბივალენტურობით ხასიათდება: ერთი მხრივ, არსებობს გარკვეული წინსვლა მრავალკულტურულობისა და საერთო სამოქალაქო თვითშეგნების განვითარების მხრივ (ანგარიში, 2019), ხოლო, მეორე მხრივ, შესამჩნევია სახელმწიფოს მშენებლობის კონტექტში უმცირესობებისადმი უნდობლობაც და გარკვეულ შემთხვევებში აგრესიაც კი (სამხარაძე, 2020).

ამგვარად, ეთნიკური უმცირესობების სამოქალაქო ინტეგრაციის გზაზე ფუნდამენტურად მნიშვნელოვანი გამოწვევები არსებობს, რომლებიც, თავის მხრივ, სამი მიმართულებით ავლენს ევროინტეგრაციასთან დაკავშირებულ რისკებს: პირველ რიგში, ადგილობრივ საზოგადოებას უნდობლობა უჩნდება სახელმწიფოს ხელშესახები და პრაქტიკული წარმატების მიმართ ევროინტეგრაციის გზაზე, ასევე, უფრო რთული ხდება რუსულ ფაქტორთან გამკლავება ერთგვარ იზოლირებულ საზოგადოებებში და ბოლოს, შედარებით არაეფექტიანად მიმდინარეობს სტერეოტიპებთან ბრძოლის პროცესიც.

ვის მიმართ არსებობს (ევრო)სკეპტიციზმი?

კვლევის ფარგლებში გამოვლენილ ტენდენციებზე დაყრდნობით, შეიძლება ითქვას, რომ ეთნიკური უმცირესობები, როგორც ქვემო ქართლის, ისე სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში, მეტ-ნაკლებად ანალიზებენ სარგებელს, რომლის გამოყენებაც მათ მომავალში შეუძლიათ:

სამართლიანობა, წარმოების ხარისხის ზრდის შესაძლებლობა, სახელმწიფოს იძულება, გაატაროს შედეგიანი რეფორმები. თუმცა, ამ ეტაპზე ყველაზე პოპულარულ მიღწევებს შორის არის განათლების ხელმისაწვდომობა და მოგზაურობის თავისუფლება (იხ. გრაფიკი 4). ერასმუსი და ვიზალიბერალიზაცია ის უმთავრესი საკითხებია, რომლებზეც ფოკუსს ჯგუფის დისკუსიების მონაწილეები თანაბრად ამახვილებდნენ ყურადღებას როგორც ერთ, ისე მეორე რეგიონში.

გრაფიკი 4: ევროპის ფონდი. <http://www.epfound.ge/wp-content/uploads/2019/09/2019-EU-Attitudes-Survey-IV.pdf>

ამის ფონზე, როგორც უკვე ვნახეთ, ჯერ კიდევ არსებობს მომძლავრებული ევროსკეპტიკური განწყობები ეთნიკურ უმცირესობებს შორის (ევროპის ფონდი, 2019). შესაბამისად, საინტერესოა, სინამდვილეში ვის ან რის მიმართ არსებობს დაბალი ნდობა.

არსებული სტერეოტიპები და უმცირესობების ნდობა

ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორი, რაც, ზოგადად, საქართველოს მოსახლეობის, განსაკუთრებით კი ეთნიკური უმცირესობების სკეპტიციზმს განაპირობებს, არის სტერეოტიპები ევროპის შესახებ. ორივე რეგიონში ჩატარებული ფოკუს ჯგუფების შედეგად ყველაზე გავრცელებულ სტერეოტიპებს შორის გამოიკვეთა „მეტისმეტი თავისუფლება“, „გარყვნილება“, „ოჯახური ურთიერთობების არარსებობა“. თუმცა, ნატოსა და ევროკავშირის შესახებ საინფორმაციო ცენტრის წარმომადგენლები აღნიშნავენ, რომ მოცემული დამოკიდებულებები შინაარსობრივად დიდად არ განსხვავდება

დანარჩენ ქართულ საზოგადოებაში გავრცელებული დამოკიდებულებებისგან,^{vii} რაც იმას გვავარაუდებინებს, რომ საქართველოს მოქალაქეებისთვის სტერეოტიპული მიდგომები საერთოა განურჩევლად ეთნიკური კუთვნილებისა, თუმცა, ეთნიკურ უმცირესობებში თავისებურებები არსებობს ამ სტერეოტიპებთან გამკლავების, მათი უარყოფისა და სწორი ინფორმაციით ჩანაცვლების მექანიზმების თვალსაზრისით. ეს პროცესი კი ძირითად გამოწვევებს - სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ინფორმაციის ნაკლებობის დაბრკოლებებს აწყდება.

ამასთან ერთად სინქრონულად თანაარსებობს დადებითი წარმოდგენები, რომლებიც, ძირითადად, დაკავშირებულია ეკონომიკურ კეთილდღეობასთან: როგორც დისკუსიებიდან იკვთება, ესაა, ძირითადად, „მაღალი ხელფასები“, „მაღალი ხარისხი“, „სოციალური დახმარებები“. ამგვარად, სტერეოტიპულ მიდგომებზე დაკვირვება საშუალებას იძლევა ვივარაუდოთ, რომ ქართული საზოგადოების სხვადასხვა სემენტს აქვთ მსგავსი დამოკიდებულება, რისი ილუსტრაციაც არის ის, რომ ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებისა და დანარჩენი საზოგადოების მიერ დაფიქსირებული უნდობლობის ხარისხი ევროკავშირის მიმართ დიდად არ განსხვავდება ერთმანეთისგან (შესაბამისად, 13% და 16%). განსხვავება არსებობს ნდობის ხარისხში: ეთნიკური უმცირესობები ნდობის ბევრად უფრო დაბალ მაჩვენებელს აფიქსირებენ ქართულენოვან მოსახლეობასთან შედარებით - 36% და 45% შესაბამისად (ევროპის ფონდი, 2019).

სახელმწიფო პოლიტიკის შედეგები ევროინტეგრაციის გზაზე და უმცირესობების ნდობა

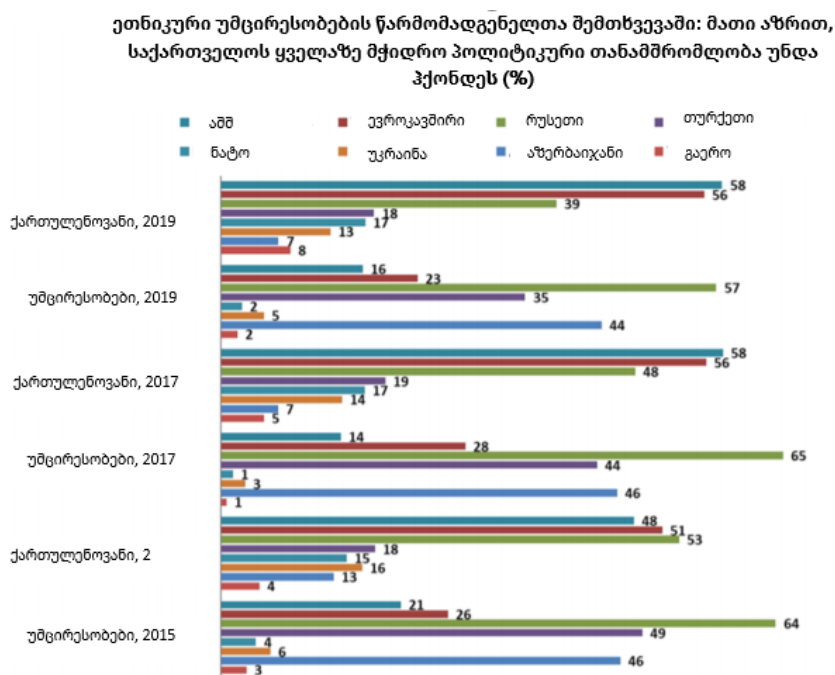
უმცირესობების მნიშვნელოვანი ნაწილი ევროკავშირის მიერ საქართველოსთვის გაცემულ სარგებელს ვერ იყენებს. მარნეულები ახალგაზრდების ახსნით, ეს განპირობებულია იმით, რომ საგანმანათლებლო პროექტებიც და უვიზო მიმოსვლაც გათვლილია მეტ-ნაკლებად შეძლებულ სოციალურ ფენაზე და, შესაბამისად, ძირითადად, ქართველებზე, რომლებსაც ისინი კონკურენციას ვერ უწევენ ენის არცოდნის ან ინფორმაციის ნაკლებობის გამო.

ფოკუს ჯგუფის ფორმატის დისკუსიების ანალიზით ცხადი ხდება, რომ დომინანტურია სკეპტიკური განწყობა არა საკუთრივ ევროპის ან ევროინტეგრაციის პროცესის მიმართ, არამედ სახელმწიფოს მიმართ. ნაკლებია ნდობა, ერთი მხრივ, სახელმწიფოს იმ შედეგების მიმართ, რომლებმაც ქვეყანა მეტი ინტეგრაციისთვის უნდა მოამზადოს, ასევე, სამომავლო წარმატების მიმართაც, წევრობის შემთხვევაშიც კი. ორივე რეგიონში გამართულ დისკუსიებში ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებას, ძირითადად, ახასიათებდნენ, როგორც „წარმოსახვითობას“, ანუ ზერელე მიდგომას ამ ვალდებულებებისადმი.

განცდას, რომ საქართველოს მხრიდან სხვადასხვა სტანდარტები დაუკმაყოფილებელია, შესამჩნევად დიდი ადგილი უჭირავს ევროკავშირში გაწევრიანების მიმართ სკეპტიციზმში, რომელიც სხვადასხვა კვლევებშია ასახული (ევროპის ფონდი, 2019). განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ეს ფაქტორი მაშინ, როდესაც რესპონდენტები საუბრობენ ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის შესახებ ჩარჩო-კონვენციის პირობების პრაქტიკაში გატარებაზე (ჩარჩო-კონვენცია, 1995). ამ შემთხვევაში, სკეპტიციზმი მიემართება არა საკუთრივ ევროკავშირს, არამედ საქართველოს ევროკავშირში ინტეგრაციისათვის მზაობას. ამავე კონტექსტში მოიხსენიება არა მხოლოდ სახელმწიფოში არსებული ხარვეზები, არამედ ქართულ საზოგადოებაში შესაბამისი განწყობების ნაკლებობა / არარსებობა, რის საილუსტრაციოდაც დისკუსიების ფარგლებში აქცენტი კეთდება სხვადასხვა კონსერვატიულ მიდგომებზე.

რუსეთის ფაქტორი, როგორც გამოწვევა

ქართულ საზოგადოებაში ევროინტეგრაციის პროცესზე მნიშვნელოვან გრძელვადიან გავლენას ახდენს რუსეთთან დაკავშირებული რამდენიმე ფაქტორი. კითხვაზე, ვისთან უნდა ჰქონდეს საქართველოს მჭიდრო პოლიტიკური თანამშრომლობა, ეთნიკური უმცირესობების 57% სწორედ რუსეთს ასახელებს (იხ. გრაფიკი 5).

გრაფიკი 5: ევროპის ფონდი. <http://www.epfound.ge/wp-content/uploads/2019/09/2019-EU-Attitudes-Survey-IV.pdf>

როგორც საკითხის ექსპერტები პირადი კომუნიკაციისას აღნიშნავენ, მოსკოვის ჩარევის გარეშე კი საერთო კულტურულ-ისტორიული გამოცდილება მნიშვნელოვნად მოქმედებს კონკრეტულად ეთნიკურ უმცირესობებზე, რომელთაც გამოწვევად აქვთ როგორც ქართული, ისე ინგლისური ენის საკმაოდ სუსტი ცოდნის დონე.^{viii} იმის ფონზე, რომ მათ რუსული ენა კარგად იციან, ამავე დროს ეკონომიკური საქმიანობისთვის სწორედ რუსეთს მოიაზრებენ მარტივად მისაწვდომ ბაზრად, პრიორიტეტიზაციისას ეთნიკური უმცირესობების მნიშვნელოვანი ნაწილი სწორედ რუსეთს აღიქვამს „შორეული“ ევროპის საპირწონედ. მათი მთავარი შიში არის კონკურენცია, რომელიც ევროპულ ბაზარზე ელით, რის გამოც თავს იკავებენ იმ აქტიურობისგან, რომელიც საჭიროა ევროკავშირის სტანდარტებთან მიახლოებისთვის, შესაბამისად, მათი ეს არაკომფორტული მდგომარეობა ბიძგს აძლევს ევროკავშირში ინტეგრაციის მიმართ ეჭვებს. ამას ისიც ემატება, რომ ახალგაზრდები, რომლებიც ენის ბარიერის ან გაუცხოების ფაქტორის გამო თავს იკავებენ თბილისში უმაღლესი განათლების მიღებისგან, სასწავლებლად მიდიან სომხეთში ან რუსეთში, რაშიც მათ განსაკუთრებით ეხმარება რუსული პროექტი „ხალხთა მეგობრობის რუსული უნივერსიტეტი“ (ჩიჩუა, 2019), რომლის ფარგლებშიც, საინფორმაციო ცენტრის წარმომადგენლის თქმით, მხოლოდ 2019 წელს 100-ზე მეტი ახალგაზრდა წავიდა რუსეთში სასწავლებლად.^{ix} ამგვარად, რუსეთის მეტი მისაწვდომობა და ისტორიულ-გეოგრაფიული სიახლოვე მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ევროინტეგრაციის პროცესის მიმართ ეჭვების გაღვივებაში.

შედეგად შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ სხვადასხვა კვლევებში ასახული სკეპტიციზმი არ მიემართება აუცილებლად ევროპას, ევროპული კავშირის იდეას. ეთნიკური უმცირესობების გარკვეული ჯგუფები ევროკავშირთან გაღრმავებული ურთიერთობის მომხრე არიან სხვადასხვა, პრაგმატულად სასარგებლო ფაქტორების გათვალისწინებით. სკეპტიციზმის მთავარი წყარო მათთვის არის ეჭვები საქართველოს მიერ მიღწეული შედეგების მიმართ ევროინტეგრაციის გზაზე, რუსეთის შედარებით ახლო გეოგრაფიულ-ისტორიული კონტექსტი და სტერეოტიპული მიდგომების დომინანტობა.

შესაძლებელია თუ არა (ევრო)სკეპტიციზმის მართვა?

საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობებისთვის ევროინტეგრაციის კონტექსტის აღქმა ამბივალენტურია: აქ დადებითი და უარყოფითი განწყობები ერთმანეთის გვერდიგვერდ ვითარდება, ეს უკანასკნელი კი მნიშვნელოვნად უშლის ხელს ადგილობრივი საზოგადოების გარკვეულ ფენებს, სრულფასოვნად ისარგებლონ ევროკავშირის მიერ საქართველოსთვის შეთავაზებული ეკონომიკური, სოციალური თუ საგანმანათლებლო შესაძლებლობებით. სკეპტიციზმის არაერთი კომპონენტი გულისხმობს არა პირდაპირ უნდობლობას ევროკავშირისადმი, არამედ ადგილობრივებში ეჭვის წარმომქმნელ ისეთ ფაქტორებს, როგორებიცაა მართვადი სტერეოტიპები, რუსეთის, როგორც საპირწონე მოთამაშის ფაქტორი და უნდობლობა საქართველოს ევროინტეგრაციის პროცესში მიღწეული პრაქტიკული შედეგების მიმართ.

პოზიტიური განწყობებიდან ტოლერანტობა და სოლიდარობა ეთნიკური უმცირესობების წარმოდგენით ყველაზე მეტად ასოცირდება ევროკავშირთან, ეს სწორედ ის საკითხებია, რომლებიც მათ ყოველდღიურად ცხოვრებაში აწუხებთ. თავისუფალი მოგზაურობის და განათლების პერსპექტივა დადებით დამოკიდებულებას ქმნის. ეს კი ბადებს იმის მტკიცების საფუძველს, რომ პროევროპული განწყობის გაძლიერებას ეთნიკურ უმცირესობებში რეალური საფუძველი აქვს.

როდესაც უმცირესობების კონკრეტული წარმომადგენლები საუბრობენ ევროკავშირის სარგებელზე, მათ აქვთ მომავლის იმედი მიუხედავად იმისა, რომ ისინი დღეს ვერ სარგებლობენ საგანმანათლებლო პროექტებით ან ვიზალიბერალიზაციით, რაც, თავისთავად, პოზიტიურ ტენდენციას მიუთითებს ევროპის მიმართ მიმდებლური დამოკიდებულების თვალსაზრისით. ყველა იმ ფაქტორის გათვალისწინებით, რომლებიც (ევრო)სკეპტიციზმს წარმოშობს ეთნიკურ უმცირესობებში, ამ დამოკიდებულების მართვის სხვადასხვა მექანიზმი შეიძლება ამოქმედდეს. მათ შორის, უშუალოდ შეხვედრები სოფლის მოსახლეობასთან, ინტენსიური შიდა ინტერკულტურული კომუნიკაცია და მიმოსვლა, გამოცდილებით და პრაქტიკულ სოციალურ შედეგებზე დაფუძნებული საინფორმაციო პოლიტიკა, რითიც დაბალანსდება რუსეთის (resp. საბჭოთა კავშირის) მიმართ ნოსტალგია. სახელმწიფო მუდმივად უნდა გამოხატავდეს იმას, რომ ის მზადაა ევროინტეგრაციისთვის როგორც ზოგადდემოკრატიული, ისე უმცირესობებთან ურთიერთობის თვალსაზრისით. ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი ნაბიჯი ხელს შეუწყობს ევროკავშირის შესახებ დადებით განწყობის გაძლიერებას, რაც ნაბიჯ-ნაბიჯ შეამცირებს (ევრო)სკეპტიციზმით გაჯერებულ სივრცეებს.

დასკვნა და რეკომენდაციები

ეთნიკური უმცირესობების განწყობა ევროინტეგრაციის მიმართ მნიშვნელოვანია, რადგან ის ხელშეხსნის გავლენას ახდენს, ერთი მხრივ, მათთვის ამ პროცესის სარგებლიანობაზე, მეორე მხრივ, საქართველოს სრულფასოვან და წარმატებულ ევროპეიზაციაზე. ამიტომ, ეს საკითხი სახელმწიფოსა და საზოგადოების მხრიდან ყურადღებას საჭიროებს. კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ ეთნიკურ უმცირესობებს შორის ევროპეიზაციის მიმართ სკეპტიციზმის ერთ-ერთი გამოკვეთილი მახასიათებელი ამ პროცესში სახელმწიფოს მიერ მიღწეული შედეგებისადმი ნდობის ნაკლებობაა, რასაც ხელს უწყობს გაუცხოება უმცირესობებსა და დანარჩენ საზოგადოებას შორის და განწყობების გაზიარების ნაკლებობა. სახელმწიფოს, და, შესაბამისად, მისი საგარეო კურსის მიმართ საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების განწყობებზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს კულტურული ინტეგრაცია, რაც განსაკუთრებით აისახება წინამდებარე კვლევის შედეგად გამოვლენილ გამორჩეულად სენსიტიურ საზოგადოებრივ ფენებზე - სოფლად მცხოვრებლებზე, ქალებსა და ასაკოვან მოსახლეობაზე, რომლებიც განსაკუთრებით მოწყვლადი არიან საქართველოს ევროინტეგრაციული პროცესის მიმართ სკეპტიციზმის გავრცელების თვალსაზრისით. ამ ფაქტორების გაანალიზების შედეგად სხვადასხვა აქტორების მხრიდან შესაძლებელია (ევრო)სკეპტიციზმის მართვა და მისი ძირითადი

მოტივაციების შერბილება და დაბალანსება ქვემოთ მოცემული შესაბამისი ნაბიჯების გადადგმით.

რეკომენდაციები შერიგების და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატისთვის

- სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის ახალ სახელმწიფო სტრატეგიაზე მუშაობაში აქტიურად ჩართოს ადგილობრივ თემებში მოქმედი სამოქალაქო თუ საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, რათა უზრუნველყოფილი იყოს მათი გამოწვევების, განწყობებისა და საჭიროებების ასახვა დოკუმენტში.
- გაზარდოს ევროინტეგრაციის გზაზე სახელმწიფოს მიღწევებზე დაფუძნებული პრაქტიკული აქტივობების ინტენსიობა უმცირესობებისთვის განსაკუთრებით მიმზიდველი ვიზალიბერალიზაციის, საგანმანათლებლო გაცვლითი პროექტებისა და საგრანტო შესაძლებლობების შესახებ, რათა ხელი შეეწყოს საქართველოს ევროპასთან დაახლოების პროცესის მიმართ ნდობის გაზრდას ადგილობრივ თემებში.
- წახალისოს საქართველოს მასშტაბით გაცვლითი საგანმანათლებლო, პროფესიული თუ ინფორმაციული პროგრამები ქვემო ქართლსა და სამცხე-ჯავახეთში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობებისთვის, რათა უზრუნველყოს ევროინტეგრაციის შესახებ მოსაზრებების გაზიარება და გაუცხოებით გამოწვეული სკეპტიციზმის შერბილება.
- უზრუნველყოს ეთნიკური უმცირესობების ყოველდღიური სოციალური, ინფრასტრუქტურული თუ კომუნიკაციური სიძნელეების შესახებ ინფორმაციის გაცვლა იმ სახელმწიფო ინსტიტუტებთან, რომლებსაც შეუძლიათ უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ ორ რეგიონში ამ მიმართულებებით გაუმჯობესებისთვის საჭირო პროექტების დაგეგმვა, რათა ადგილობრივ მცხოვრებლებს გამარტივებული წვდომა ჰქონდეთ ევროკავშირის მიერ საქართველოსთვის განკუთვნილ სხვადასხვა სარგებელზე.

რეკომენდაციები ადგილობრივი თვითმმართველობებისთვის

- ხელი შეუწყოს ადგილობრივი ტრადიციულ-კულტურული მარკერების წინ წამოწევას, წახალისოს ღონისძიებები, რომლებიც უზრუნველყოფს, რომ ეთნიკურმა უმცირესობებმა დაინახონ საკუთარი როლი ქართული სახელმწიფოს აღმშენებლობის კონტექსტში, რაც წახალისებს მათ ნდობას საკუთარი სახელმწიფოს მიღწევების მიმართ წარმატებულ ევროინტეგრაციულ პროცესში.
- წახალისოს ადგილობრივი მცხოვრებლები, განსაკუთრებით კი ახალგაზრდობა, სხვადასხვა გაცვლით ბანაკებსა თუ პროფესიულ ვიზიტებში მონაწილეობის

მისაღებად საქართველოს მასშტაბით, რაც დაეხმარება მათ, თავი ერთიანი საზოგადოების ნაწილად იგრძნონ.

- გაზარდოს წარმატებული წარმოების და ევროპაში ექსპორტის მაგალითების შესახებ უშუალო გაცნობითი ვიზიტების ინტენსიობა სოფლად მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობებისთვის, რათა უფრო რეალური გახდეს მათთვის ევროპეიზაციის შედეგად წარმოქმნილი აგრარული წარმოების პერსპექტივა და სხვა ეკონომიკურ-სოციალურ შესაძლებლობებზე მისაწვდომობა.
- გაზარდოს კომუნიკაცია ადგილობრივი მოსახლეობის ასაკოვან სეგმენტთან ევროინტეგრაციის მიმართ საბჭოთა ნოსტალგიით გამოწვეული სკეპტიციზმის დაბალანსების მიზნით.
- მეტი ყურადღება მიექცეს ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელი ქალებისთვის ალტერნატიული სადისკუსიო სივრცეების გაჩენას, რათა ადგილობრივი თემების კულტურული თავისებურებების მიუხედავად, მათთვისაც გაჩნდეს სრულფასოვანი კომუნიკაციის არეები ევროინტეგრაციული პროცესების შესახებ განწყობების გაზიარების მიზნით.

რეკომენდაციები სამოქალაქო საზოგადოებისა და ანალიტიკური ორგანიზაციებისთვის

- განვითარდეს კვლევითი აქტივობები ზემოთ ხსენებულ ჯგუფებში ევროინტეგრაციის მიმართ სკეპტიციზმის გამომწვევი მიზეზების - საბჭოთა ნოსტალგიის, სოციალური სიძნელების და სტერეოტიპების - თავისებურებების შესახებ, რაც ხელს შეუწყობს კონკრეტულ შედეგზე ორიენტირებული სპეციფიკური პროექტების განვითარებას.
- პროექტების დაგეგმვისას გაიზარდოს ფოკუსი ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელ ქალებზე, ასაკოვან ჯგუფებსა და სოფლად მცხოვრებ მოსახლეობაზე ორიენტირებულ გრძელვადიან პროექტებზე, რათა მოხდეს, ერთი მხრივ, განსაკუთრებით მოწყვლად ჯგუფებზე დავიწროება, მეორე მხრივ, მათთან სტაბილურად შედეგისმომტანი მუშაობა სკეპტიციზმის წყაროების შერბილების მიზნით.
- პროექტების დაგეგმვისას მეტი აქცენტი გაკეთდეს წინამდებარე კვლევისა და სხვა კვლევების შედეგად ევროინტეგრაციის მიმართ დადებით განწყობებზე, როგორცაა, მაგალითად, ვიზალიბერალიზაცია, ეკონომიკური სარგებელი და ევროპაში სწავლის შესაძლებლობები - მათი მისაწვდომობის გამარტივებაზე ეთნიკური უმცირესობების სპეციფიკური ენობრივი, უფლებრივი თუ სხვა საჭიროებების მიხედვით.

- სხვადასხვა პროექტების ფარგლებში აქტიურად განხორციელდეს ადგილობრივი მოსახლეობისთვის სახელმწიფოს მიერ ევროინტეგრაციული მიღწევებისა და გამოწვევების მონიტორინგის გასაგებ ენაზე მიწოდება.
- ადგილზე გრძელვადიანი პროექტების დაგეგმვის გზით განავითაროს სამოქალაქო საზოგადოების მიმართ ნდობა და სტაბილური კომუნიკაცია ადგილობრივ მოსახლეობასთან, რაც ხელს შეუწყობს მათი ინტერესის გაზრდას ორგანიზაციების საქმიანობის მიმართ და, შესაბამისად, კონკრეტული პროგრამების ეფექტიან განხორციელებას.

რეკომენდაციები საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და დონორებისთვის

- საპროექტო განაცხადების განხილვისას აქცენტი გაკეთდეს ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელ ქალების საზოგადოებრივ-კულტურულ ინტეგრაციაზე გათვლილ იდეებზე.
- ყურადღება მიექცეს სამცხე-ჯავახეთისა და ქვემო ქართლის რეგიონების სოფლად მცხოვრები მოსახლეობისთვის გამოზრულ სოციალურ და ეკონომიკურ პროექტებს.
- გააქტიურდეს იმ იდეების ხელშეწყობა, რომლებიც ორიენტირებულია ეთნიკური უმცირესობების ასაკოვან ჯგუფებში საბჭოთა ნოსტალგიის დაბალანსებაზე.
- ხელი შეეწყოს პროექტებს, რომლებიც აქცენტს გააკეთებს ეთნიკური უმცირესობებისთვის ევროინტეგრაციული პროცესის მიმზიდველი მიღწევების - ვიზალიბერალიზაციის, საგანმანათლებლო პროექტებისა და უფლებრივი გაუმჯობესების - სრულფასოვან მიწოდებაზე.

-
- ⁱ საინფორმაციო ცენტრი ნატოსა და ევროკავშირის შესახებ, პირადი კომუნიკაცია, 2020წ. 19 მაისი.
- ⁱⁱ საინფორმაციო ცენტრი ნატოსა და ევროკავშირის შესახებ, პირადი კომუნიკაცია, 2020წ. 22 მაისი.
- ⁱⁱⁱ სახალხო დამცველის ოფისთან არსებული ეთნიკურ უმცირესობათა საბჭო, პირადი კომუნიკაცია, 2020 წლის 19 მაისი.
- ^{iv} საინფორმაციო ცენტრი ნატოსა და ევროკავშირის შესახებ, პირადი კომუნიკაცია, 2020წ. 19 მაისი.
- ^v ეთნიკურობისა და მულტიკულტურალიზმის შესწავლის ცენტრი, პირადი კომუნიკაცია, 2020წ. 21 მაისი.
- ^{vi} სახალხო დამცველის ოფისთან არსებული ეთნიკურ უმცირესობათა საბჭო, პირადი კომუნიკაცია, 2020 წლის 19 მაისი.
- ^{vii} საინფორმაციო ცენტრი ნატოსა და ევროკავშირის შესახებ, პირადი კომუნიკაცია, 2020წ. 19 მაისი.
- ^{viii} ეთნიკურობისა და მულტიკულტურალიზმის შესწავლის ცენტრი, პირადი კომუნიკაცია, 2020წ. 21 მაისი.
- ^{ix} საინფორმაციო ცენტრი ნატოსა და ევროკავშირის შესახებ, პირადი კომუნიკაცია, 2020წ. 22 მაისი.

ბიბლიოგრაფია:

- ევროპის ფონდი. საზოგადოებრივი აზრის კვლევა „ევროკავშირის მიმართ დამოკიდებულებებისა და ცოდნის შეფასება საქართველოში“, 2019. <http://www.epfound.ge/wp-content/uploads/2019/09/EU-2019-Final-GE.pdf> ბოლო წვდომა: 10 ივლისი, 2020
- ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის შესახებ ევროპული ჩარჩო კონვენცია, 1995. <https://bit.ly/3ceAphh> ბოლო წვდომა: 17 ივლისი, 2020
- ეროვნული უმცირესობების დაცვის შესახებ ევროპული ჩარჩო კონვენციის მრჩეველთა კომიტეტის ანგარიში საქართველოზე. 24 სექტემბერი, 2019. <https://emc.org.ge/ka/products/erovnuli-umtsiresobebis-datsvis-shesakheb-evropuli-charcho-konventsii-mrchevelta-komitetis-angarishi-sakartveloze> ბოლო წვდომა: 17 ივლისი, 2020
- ლიკლიკაძე, კობა. ახალქალაქი რუსეთის სამხედრო ტექნიკისგან საბოლოოდ გათავისუფლდა! რადიო თავისუფლება. 24 მაისი, 2007. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1552684.html>. ბოლო წვდომა: 10 ივლისი, 2020
- პოლიტიკის სარეკომენდაციო დოკუმენტი: ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლების პოლიტიკური მონაწილეობის გაუმჯობესება, 2019 წ. ფონდი ღია საზოგადოება - საქართველო, 2019. <https://bit.ly/2TIFhbO> ბოლო წვდომა: 17 ივლისი, 2020
- სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგია და 2015-2020 წწ სამოქმედო გეგმა. შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო სამინისტროს აპარატი, 2015. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2958879?publication=0> ბოლო წვდომა: 13 ივლისი, 2020
- სამხარაძე, ნინო. ქართული ტოლერანტობის ტესტი: რა ვიცით ეთნიკური უმცირესობების შესახებ და როგორ უნდა იმოქმედოს სახელმწიფომ კრიზისის პირობებში? 13 აპრილი, 2020. <https://bit.ly/32A0vIS> ბოლო წვდომა: 17 ივლისი, 2020
- შალვაშვილი, მარიამ. მარნეულის კულტურის ცენტრის პოლიტიკის შეფასება. 20 ნოემბერი, 2019. <https://emc.org.ge/ka/products/marneulis-kulturis-tsentrის-politikის-shefaseba> ბოლო წვდომა: 10 ივლისი, 2020
- შალვაშვილი, მარიამ. დმანისობა - გადაწერილი დღესასწაული და კულტურული დომინაციის მექანიზმი. 1 ოქტომბერი, 2019. <https://emc.org.ge/ka/products/dmanisoba-gadatserili-dghesastsauli-da-kulturuli-dominatsiის-mekanizმი> ბოლო წვდომა: 13 ივლისი, 2020
- ჩიჩუა, ნინო. 2 პოტენციური საფრთხე რუსული კულტურის ცენტრისგან საქართველოში. ნეტგაზეთი. 6 დეკემბერი, 2019. <https://netgazeti.ge/news/412019/> ბოლო წვდომა: 13 ივლისი, 2020.

ინტერვიუები და ფოკუს ჯგუფის ფორმატის დისკუსიები

ეთნიკურობისა და მულტიკულტურალიზმის შესწავლის ცენტრი, პირადი კომუნიკაცია, 2020წ. 21 მაისი

საინფორმაციო ცენტრი ნატოსა და ევროკავშირის შესახებ, პირადი კომუნიკაცია, 2020წ. 22 მაისი

საინფორმაციო ცენტრი ნატოსა და ევროკავშირის შესახებ, პირადი კომუნიკაცია, 2020წ. 19 მაისი
სახალხო დამცველის აპარატის წარმომადგენელი. პირადი კომუნიკაცია, 19 მაისი, 2020;

“Ifact“ მედია-წყარო, პირადი კომუნიკაცია, 2020წ. 20 ივნისი

შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატი. პირადი კომუნიკაცია, 20 მაისი, 2020

სამცხე-ჯავახეთი

ახალციხე, შერეული, 6 მონაწილე, 2020წ. 22 მაისი

ახალქალაქი, ქალები, 9 მონაწილე, 2020წ. 6 მარტი

ნინოწმინდა, კაცები, 10 მონაწილე, 2020წ. 17 მარტი

ქვემო ქართლი

მარნეული, შერეული, 7 მონაწილე, 2020წ. 29 თებერვალი

გარდაბანი, ქალები, 4 მონაწილე, 2020წ. 22 ივნისი

დმანისი, კაცები, 4 მონაწილე, 2020წ. 27 ივნისი